

Baýramyň hakyky ady

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Baýramyň hakyky ady BAÝRAMYŇ HAKYKY ADY

Şu gün Baýram günü...

Eýse:

Remezan baýramymy ýa Şeker baýramy?

Aýdylyşyndan, «Remezan baýramy diýenler-ä, şu pikirdäkiler!

Aýdylyşyndan, «Şeker baýramy» diýenlerem başga pikirdäkiler!

Biri «öňdebaryjymyş, beýlekisi «yzagalakmyş», şeýlemi?

Nähili samsyklaç syýasy çekişme temasy ekenäý bu? Şonsuzam biziň iň esasy kemçiligimiz medeni kodlaryň üstünden hemişe özüňkini «dogry etjek» bolma gereksizligi dälmi?

Ýogsam bolmasa, diller biri-birine dogan ahwetin! Hemmesiniň düýbünde «bir atadan gaýdýan» söz bar:

Ramadan...

“Ar ramadân” – yslamyýetden öň ulanylan söz. Araplaryň iýul-awgust aýlaryna gabat gelýän aýa beren ady.

Arap dilinde ramad «gury yssy» sözünüň infinitiwidir. Şol bir etimologiyadan ibrany (köne jöhrit dili) dilinde «remets» köz, yssy kül manysyny berýär...

“Ramadan “rmd” köki Kuranda bir ýerde geçýär – “keramadin” – küle meñzeş manysynda. («Ybraýym» süresi, 18-nji aýat). Has takygy, «ramadan» sözi ýok...

Eýse, «şeker» sözünün etimologiki köki nähili?

Sanskrit dilinde «arkar» (akkhar).

B.e.öň 500-nji ýyllardan başlap Hindistandan dünýä ýaýrady. Günbatar dillerine IX asyrdan girdi. Ispaniýa-Andalus döwründe arap dilinde aralaşdy. Şonuň üçinem bu söz biri-birine meňzeş: arap dilinde – sukker, iňlis dilinde – sugar, fransuz dilinde – sukre, nemes dilinde – zucker ýaly...

Türk diline-de pars dilinden geçdi – şakar...

Hawa, bu şatlykly günü – baýramy nähili atlandyrmaly?

* * *

Hezreti Muhammet (s.a.w) baýram namazyna gitmezinden öňem hurma iýýän eken.

Ogullygy Hezreti Enes (r.a) şeýle gürrüň berýär: «Resulalla baýramda birküç sany hurma iýmän namaza gitmezdi».

Hurma wagtyň geçmegi bilen «şeker» boldy.

Orazanyň gutarandygy mynasybetli bellenýän baýramda süýji nygmatlary iýmek sünnet boldy. Mysal üçin, osmanly köşgüniň Remezany aýynda Ýanyçarlar gwardiýasyna süýji nygmatlary ugratmagy däbe öwürüldi.

Ýagny, «Şeker baýramy» adyny birinji bolup ulananlar osmanlylardyr!

Muny bilmeýän nadanlar, Atatürkdir respublikada ary «köýüp ýatanlar» şeýle diýdi:

– Şeker baýramynyň ady soň toslanyp tapyldy.

Muňa-da şükür, «baýramlarymyzy gadagan etdiler» hem diýip bilerdiler!

Bular ýaly taryhy temalaryň gürrüňi «gulakdan eşitme» gepler bilen edilmeýär.

“Remezany” we “şeker” sözüniň etimologik gelip çykyşyny ýazdym. Baýramyň adyna bolsa arap dilinde “idül-fıtr” («Pitre baýramy») diýilýär. «Pitre baýramy» wagtyň geçmegi bilen «sadakaýy-fıtr» («Agyz açma sadakasy») we ahyrsoňunda «Şükür

baýramy» boldy.

Şeýdibem «şükür» wagtyň geçmegi bilen «şeker» sözi bilen ýerini çalyşdy!

Baýramyň birinji güni «Şewwal» aýyna gabat gelyändigini üçinem şewwal şekerä öwürüldi!

Arap ýarymadasynda bolsa, «Fitr baýramy» («iýip-içme baýramy») diýilýär.

Indoneziýa musulmanlary, “Hari Lebaran», malaýziýa musulmanlary “Hari Raya Puasa, singapur musulmanlary “Hari Lebaran”, bangladeş musulmanlary “Rojar Eid», senegal musulmanlary “Korite” diýýär.

Päkistany, Owganystany, Hindistany agzabam durjak däl, olaryň hersi aýry at bilen tutýar.

Iň gowusy albanlar ýöne “Bajram” diýýärler. Dünýäde biziň bilen birlikde diňe öňki Ýugoslaviýa ýurtlary häzirem “Ramazanski Bajram” diýýär...

* * *

“Baýram” sözi türkçemi?

Türki diliň ilkinji sözlüğini ýazan Mahmyt Kaşgarly «Diwany lugat-et-türk» kitabynda “badram-beýnem” sözi hakda «bu sözün

gelip çykyşyny bilemok, çünki bu sözi parslardan eşitdim» diýýär.

Pars dilinde “bezram” sözi “bezmi-râm” sözünden gelip çykýar, manysy – “begenç günü” diýmek.

Kimsiniň pikirçe bolsa, «baýram» türk sözi...

Şular ýaly peýdasyz çekişmeleri dowam etdirmegiň nämä geregi bar?

– Kuranda «Remezan baýramy» diýip ýazlan ýeri barmy, ýok!

– Hadysda barmy, ýok!

Onda näme gep köpeldýärsiňiz?

Hurafaçylar yslamy esasy mazmunyndan çykaryp şekilçilige düşürjek bolýar.

Ha «Remezan baýramy» bolsun, ha «Şeker baýramy»... Ady näme bolanda näme...

Bu mübärek baýram – hemmämiziň baýramy...

Adyny problema edip oturmagyň hiç bir jähetden manysy ýok.

Hemmeleriň baýramy gutly bolsun...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 21.04.2023 ý. Publisistika